

บทความวิจัย

เรื่อง อิทธิพลปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าของขงจื้อหลังการปฏิวัติวัฒนธรรม

โดย

นางสาว วิชิตา งามทับทิม

รหัสนักศึกษา 05520581

เสนอ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา 450 460 การศึกษาเอกเทศ

สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2555

ชื่องานวิจัย อิทธิพลปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าของขงจื้อหลังการปฏิวัติวัฒนธรรม

ผู้นำเสนอ นางสาววิจิตา งามทับทิม

อาจารย์ที่ปรึกษาหัวข้อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปรัชญาเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าของขงจื้อที่แบ่งคู่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ 5 คู่ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง บิดากับบุตร สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และเพื่อนกับเพื่อน โดยจะศึกษาและวิเคราะห์อิทธิพลของแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าที่มีต่อสังคมจีน ทั้งก่อนและหลังสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า ปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าในยุคศักดินา มีอิทธิพลต่อสังคมจีนเป็นอย่างมาก ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของคนในสังคมเพื่อให้สังคมมีระเบียบ ด้วยการสนับสนุนระบบชนชั้นและสถาบันทางการเมืองที่มีความมั่นคง แต่หลังจากที่รูปแบบการเมืองการปกครองของประเทศจีนเปลี่ยนมาปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีอุดมการณ์สร้างสังคมให้ผาสุก ด้วยความเท่าเทียมกันทางสังคม แนวคิดความเชื่อดั้งเดิมของคนจีนจึงถูกปรับเปลี่ยนด้วยการปฏิวัติทางวัฒนธรรม เพื่อให้สังคมนิยมคอมมิวนิสต์จีนเป็นสังคมที่ไร้ซึ่งชนชั้น ดังนั้นปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าของขงจื้อที่มีลักษณะส่งเสริมระบบชนชั้น จึงขัดกับเป้าหมายในการปฏิวัติวัฒนธรรม เป็นผลให้การปฏิวัติวัฒนธรรมมุ่งมาวิพากษ์ปรัชญาขงจื้อ เพื่อยกเลิกระบบชนชั้นและล้มล้างสถาบันทางสังคมของยุคศักดินาที่สนับสนุนด้วยแนวคิดทางปรัชญาเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าของลัทธิขงจื้อ ปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าจึงถูกลดค่าลง แต่เมื่อสิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรม ปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าก็กลับมามีบทบาทในสังคมจีนอีกครั้ง เนื่องจากความเข้มข้นของอุดมคติสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ลดลง และความต้องการสร้างความปรองดองในสังคมจีนมีมากขึ้น

คำสำคัญ : ขงจื้อ การปฏิวัติวัฒนธรรมจีน ปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้า

บทนำ

ในประวัติศาสตร์จีนถือได้ว่าคำสอนของ ลัทธิขงจื้อเป็นอุดมการณ์แห่งรัฐอย่างเป็นทางการ ลัทธิขงจื้อมีส่วนในการวางรากฐานสังคมจีน ตั้งแต่จารีตประเพณี วิถีชีวิต อุดมคติ รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง คำสอนของขงจื้อส่วนใหญ่เน้นในเรื่องของสังคม โดยเฉพาะเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ที่พึงปฏิบัติ ทั้งต่อครอบครัวและสังคม เนื่องจาก คนทุกคนย่อม มีความเกี่ยวข้องกัน สังคม จึงเกิดขึ้น จึงต้องมีหลักในการอยู่ร่วมกัน ขงจื้อได้จัดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ 5 ประเภท พร้อมทั้ง หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันตามความสัมพันธ์นั้นๆ แนวคิดนี้ เรียกว่า แนวคิดความสัมพันธ์ทั้งห้า คือ แนวคิดในเรื่องคู่ของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมในระดับต่างๆแบ่งเป็น ห้าระดับ (พินดอ กบัว, 2549: 54)

“การตอบรับตอบสนองกันตามจารีตระหว่างคู่สัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครอง-ผู้ใต้ปกครอง บิดา-บุตร สามี-ภรรยา เพื่อน-เพื่อน พี่-น้อง ล้วนแต่เป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นมนุษย์ที่แท้”

(สุวรรณา สถาอานันท์, 2543: 23)

แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้านอกจากจะเน้นในเรื่องหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลอื่นแล้ว ยังสนับสนุนให้เกิดพันธะหน้าที่ที่แยกลำดับชั้นของคนในสังคมหรือที่เรียกว่าระบบชนชั้น ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปของระบบชนชั้น ก็คือ จะต้องมิชนชั้นที่ใช้อำนาจและชนชั้นที่ถูกอำนาจใช้ ซึ่งชนชั้นที่ใช้อำนาจในความสัมพันธ์ทั้งห้า ก็ได้แก่ ผู้ปกครอง บิดา สามี และพี่ จะมีก็แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อนที่ดูจะเสมอภาคกัน

การปฏิบัติตนตามหลักความสัมพันธ์ทั้งห้าเป็นหน้าที่ของชาวจีนที่พึงปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยของขงจื้อ แต่เมื่อสังคมจีนก้าวผ่านสังคมศักดินา เป็นสมัยสาธารณรัฐ จนมาสู่การเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีนจากการปฏิวัติ ที่นำโดยเหมาเจ๋อตุง ซึ่งได้นำอุดมการณ์ของสังคมนิยมเข้ามาสู่ประเทศจีน ทำให้ประเทศจีนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และการปฏิวัติครั้งใหญ่ที่มีความรุนแรง ที่ส่งผลโดยตรงต่อระบบความเชื่อดั้งเดิมของจีนมากที่สุด ก็คือ การปฏิวัติวัฒนธรรม (ค.ศ.1966-1976) หรือเรียกว่าการปฏิวัติใหญ่ ซึ่งเกิดจากแนวคิดฝักใฝ่สังคมนิยม อันต้องการกวาดล้างพวกทุนนิยมและพวกอนุรักษนิยมที่เหมา

เจ็อดุง เห็นว่าพวก “ฝักใฝ่ทุนนิยม” และพวก “ยึดอุดมการณ์เก่า” เป็นส่วนหนึ่งที่บั่นทอนสังคมนิยม ซึ่ง อุดมการณ์เก่านี้ หมายรวมถึง ระบบความเชื่อดั้งเดิม จารีตประเพณี รวมทั้งแนวคิดที่สนับสนุนการแบ่ง ชนชั้นอย่างเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าของขงจื้อ ที่สมควรถูกทำลายในการปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งนั้น

จากประเด็นข้างต้นทำให้ ผู้วิจัยสนใจ ศึกษาว่าหลังการปฏิวัติ วัฒนธรรมนั้น แนวคิดเรื่อง ความสัมพันธ์ทั้งห้า ซึ่งเป็นหนึ่งในระบบความเชื่อดั้งเดิม จะถูกทำลายไปด้วยหรือไม่ หมคอิทธิพลใน สังคมนิยมหรือไม่ ถ้ายังมีอิทธิพลอยู่ แนวคิดนี้มีอิทธิพลอยู่อย่างไร ผสานรวมกับแนวคิดของ คอมมิวนิสต์หรือไม่ อย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าประเด็นเรื่อง แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าของ ปรัชญาขงจื้อที่มีอิทธิพลต่อสังคมนิยม ทั้งก่อนและ หลังสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นประเด็นที่ควรแก่ การศึกษาและเหมาะสมที่จะทำการวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปรัชญาขงจื้อเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้า
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์อิทธิพลของแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าที่มีต่อ

สังคมนิยม ทั้งก่อนและหลังสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาอิทธิพลของแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าที่มีต่อสังคมนิยม ทั้งสมัยก่อนปฏิวัติ วัฒนธรรมและสมัยหลังปฏิวัติวัฒนธรรม ซึ่งสมัยก่อนปฏิวัติวัฒนธรรมนั้น จะขอศึกษาเพียงเพื่อให้ ทราบถึงภาพรวมความเป็นมาของแนวคิดนี้ แต่จะไม่วิเคราะห์เนื้อหาโดยละเอียดหรือเป็นช่วงเวลาที เจาะจง และศึกษาเพียงเพื่อเป็นแนวทางที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดเรื่องนี้หลังผ่านการปฏิวัติ วัฒนธรรม ดังนั้นขอบเขตในการศึกษาจึงเน้นศึกษาอิทธิพลของแนวคิดนี้ในสมัยหลังปฏิวัติวัฒนธรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญาของจื๊อเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้า
2. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการของแนวความคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าที่มีอิทธิพลต่อสังคมจีนตั้งแต่ก่อนปฏิวัติวัฒนธรรมจนถึงหลังสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องแนวคิดความสัมพันธ์ทั้งห้าของปรัชญาของจื๊อประวัติศาสตร์จีน โดย เน้นด้านสังคมภายหลังการปฏิวัติวัฒนธรรม วรรณกรรมและ เรื่องเล่าที่สะท้อนสังคมจีนหลังการปฏิวัติวัฒนธรรม รวมทั้งสื่อภาพยนตร์ที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เอกสารข้อมูล
3. สรุปและวิเคราะห์ผลการศึกษา
4. เรียบเรียงผลการศึกษาในรูปแบบของบทความวิจัย

ทบทวนวรรณกรรม

ในส่วนของเอกสารที่ใช้ประกอบงานวิจัย สามารถแบ่งหัวข้อเป็น 3 ส่วน ดังนี้ เอกสารทางด้านปรัชญาของ ลัทธิขงจื๊อและแนวคิดของเหมาเจ๋อตุง เอกสารที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ จีนหลังการปฏิวัติวัฒนธรรม และวรรณกรรมที่สะท้อนสังคมจีนหลังปฏิวัติวัฒนธรรม

1. เอกสารทางด้านปรัชญาของ ลัทธิขงจื๊อและแนวคิดของเหมาเจ๋อตุง ประกอบไปด้วย หนังสือเรื่อง ปรัชญาเอก-เอเชีย หนังสือเรื่อง ปวงปรัชญาจีน หนังสือเรื่อง ปรัชญาจีนจากขงจื๊อถึงเหมาเจ๋อตุง หนังสือเรื่อง คัมภีร์คุณธรรมเยาเวน หนังสือเรื่อง นิพนธ์ปรัชญา 4 เรื่อง ของประธานเหมาเจ๋อตุง หนังสือเรื่อง เจาะประวัติขงจื๊อ หนังสือเรื่อง กระแสธารปรัชญาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจและจารีต หนังสือเรื่อง คัมภีร์หลุนอวี่ : คัมภีร์แห่งแดนมังกร และบทความเรื่อง ปรัชญาขงจื๊อในบริบททางสังคมที่แปรเปลี่ยน

2. เอกสารที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีนหลังการปฏิวัติวัฒนธรรม ประกอบด้วย หนังสือ เรื่องจีนสมัยใหม่ : ความรู้ฉบับพกพา หนังสือเรื่องจีนสามยุค และหนังสือเรื่องจีน...ผู้ไม่มีวันแพ้
3. วรรณกรรมที่สะท้อนสังคมจีนหลังปฏิวัติวัฒนธรรม ประกอบด้วย หนังสือเรื่อง กวีนิพนธ์ หลู่ซัน หนังสือเรื่องมุกมังกร และหนังสือเรื่องฝ่าต้นไม้ รอคระตาย

ผลการวิจัย

ขงจื้อ ชื่อรอง จ้งหนี เป็นนักคิดและนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงของจีน มีชีวิตอยู่ใน ยุคชุนชิว ช่วง 551ปีก่อน ค.ศ. - 479ปีก่อน ค.ศ. ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์โจวตะวันออก คำสอนหนึ่งของขงจื้อที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตนของคนในสังคมจีนเป็นอย่างมาก ที่ในสังคมจีนสมัยนั้น นอกจากจะต้องปฏิบัติตนตามกฎหมายบ้านเมืองแล้ว ก็ยังต้องปฏิบัติตนตามตำแหน่งของตนในสังคม ซึ่งมาจากคำสอนนี้ของขงจื้อ จึงจะถือเป็นคนดีมีคุณธรรมน่ายกย่องเชิดชู คำสอนหรือปรัชญาของขงจื้อที่ว่านี้ก็คือ “ปรัชญาเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้า”

โดยทั่วไปปรัชญาขงจื้อให้ความสำคัญต่อมนุษย์และสังคมเป็นอย่างมาก มุ่งเน้นให้คนปฏิบัติตนเป็นคนดี ให้คนมีคุณธรรมที่พึงปฏิบัติและมีจริยธรรมฝังงมอยู่ในใจ มุ่งเน้นให้สังคมสงบสุข และมีระเบียบ เมื่อคนดีกับสังคมดีรวมกัน ก็เกิดสังคมแห่งอุดมคติขึ้นได้ ดังนั้นการทำความดีจึงควรกระทำตามคุณธรรมและกฎระเบียบของสังคมที่มีค่าควรปฏิบัติ ซึ่งจะต้องปฏิบัติต่อ ทั้งคนในครอบครัวและต่อคนในสังคม

ขงจื้อมองว่า “สังคม” ก็คือการรวมตัวของปัจเจกชน คนเราไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว จะต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่นด้วย เมื่อมีความเกี่ยวข้องกัน สังคมก็เกิดขึ้น และเมื่อมีการเกี่ยวข้องกัน ก็จำเป็นต้องมีหลักในการปฏิบัติต่อกัน ให้สังคมเกิดความสงบสุข เป็นเหตุให้เกิดปรัชญาด้านสังคมขึ้นมา โดยขงจื้อได้จัดความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ 5 ประเภท พร้อมทั้งหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันตามความสัมพันธ์นั้นๆ โดยขงจื้อเรียกแนวคิดนี้ว่า ปรัชญาเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้า (เฟิ่น ดอกบัว, 2549: 54)

การจัดความสัมพันธ์ทั้ง 5 ประเภทนี้ก็เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามภาระหน้าที่ของตนที่พึงปฏิบัติต่อตนเองและต่อผู้อื่น เพื่อให้สังคมเกิดความ เป็นระเบียบ ซึ่งความสัมพันธ์ทั้งห้าและพันธะหน้าที่ที่พึงปฏิบัตินี้ ประกอบไปด้วย

1. ในความสัมพันธ์ ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง ลักษณะของผู้ปกครองที่ดีที่ปฏิบัติถูกต้องตามพันธะหน้าที่ที่ขงจื๊อกำหนด ผู้ปกครองต้องปกครองด้วยความ เป็นธรรม ไม่เอาเปรียบผู้ใต้ปกครอง และคอยดูแลความเป็นอยู่ของผู้ใต้ปกครองให้ดี ในขณะที่ผู้ใต้ปกครองก็ต้องให้ความจงรักภักดีแก่ผู้ปกครอง

2. ในความสัมพันธ์ ระหว่างบิดากับบุตร ก็มีลักษณะคล้ายกับความสัมพันธ์ ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ บิดาต้องดูแลอบรมและเลี้ยงดูบุตรด้วยความรัก ความเอาใจใส่ ให้ความเมตตาากรุณา ส่วนบุตรก็ต้องมีความกตัญญูทศเวทต่อบิดา

3. ในความสัมพันธ์ ระหว่างสามีกับภรรยา สามีที่ดีมีหน้าที่เลี้ยงดูภรรยาให้ดี ให้ความเมตตาแก่ภรรยา ส่วนภรรยาก็ควรปรนนิบัติสามีไม่ให้ขาดตกบกพร่องและเชื่อฟังสามี

4. ในความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง ลักษณะของผู้เป็นพี่ที่พึงปฏิบัติคือ วางตัวให้สมกับเป็นพี่ ดูแลปกป้องและคอยช่วยเหลือน้อง ส่วนน้องก็ต้องเคารพเชื่อฟังพี่

5. ในความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ต่างก็ต้องทำตัวให้หน้าเชื่อถือและไว้วางใจกัน คอยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ในความสัมพันธ์ทั้งห้า กลุ่มนี้มีอยู่ 3 ประเภท เป็นความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ได้แก่ ความสัมพันธ์ ระหว่างบิดากับบุตร สามีกับภรรยา พี่กับน้อง อีก 2 ประเภท ไม่ใช่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง และความสัมพันธ์ ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน แต่ก็สามารถเข้าใจแบบความสัมพันธ์ของครอบครัวได้ ก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง ก็สามารถเทียบเท่ากับความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตรได้ เพื่อนก็เทียบเท่ากับพี่น้องได้ และคนมีแต่จะอยู่ในความสัมพันธ์ของคน จึงจะได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ (ส.สุวรรณ, 2544: 48)

การปฏิบัติตนตามหน้าที่ในกลุ่มของความสัมพันธ์จึงควรยึดแนวคิดนี้เป็นหลักในการปฏิบัติ และเนื่องจาก บุคคลหนึ่ง ก็ไม่ได้อยู่ในตำแหน่งเพียงตำแหน่งเดียวของกลุ่มความสัมพันธ์ แต่ อาจอยู่ในหลาย

ตำแหน่งคู่ของความสัมพันธ์ เช่น คนหนึ่งอาจเป็นได้ทั้งบิดา เป็นได้ทั้งบุตร เป็นได้ทั้งสามี เป็นผู้ได้ปกครอง ดังนั้นการปฏิบัติตนตามตำแหน่งในคู่ให้ถูกต้องนั้นก็จะทำให้สังคมไม่วุ่นวาย

สำหรับอิทธิพลของปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าในช่วงแรกของยุคศักดินา หรือเวลาที่ขงจื้อมีชีวิตอยู่นั้น อาจกล่าวได้ว่า สภาพสังคมในขณะนั้นมีความขัดแย้งวุ่นวายและเกิดการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองกัน โดยปัญหาเหล่านี้เกิดจากการต่อสู้กันภายในหมู่ผู้ปกครองเป็นหลัก ดังนั้นเป้าหมายหลักของปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าจึงเพื่อ ความมุ่งหวังให้มนุษย์เห็นคุณค่าของมนุษย์ด้วยกัน และให้ดำรงอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างผาสุก โดยมีหลัก “จารีตธรรม” (หลี่ 礼) เป็นแนวทางซึ่งเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งในการปกครองของเหล่าผู้ปกครอง (ปกรณัม ลิมปนูสรณัม, 2551: 158)

“หลี่” มีความหมายที่กว้าง บอกเป็นนัยถึงจารีตธรรมเนียมปฏิบัติในสังคม รวมถึงขนบประเพณี มารยาท ความประพฤติส่วนตัวที่เหมาะสมตามลักษณะแห่งสัมพันธ์ภาพที่มีต่อกัน(ความสัมพันธ์ทั้งห้า) นอกจากนี้จะมี “หลี่” เป็นเสมือนตัวแทนของกลไกขับเคลื่อนให้เกิดสังคมอุดมคติในสมัยนั้น ขงจื้อยังได้กล่าวถึงหลักการเรื่อง “การทำนามให้เที่ยง” (เจิ้ง หมิง 正名) ขึ้นมาเป็นกลไกระคับระคองการใช้มนโฑทัศน์ “หลี่” และกล่าวถึงเรื่องหลัก “มนุสธรรม” (เหริน 仁) ที่นอกจากสังคมต้องมี “หลี่” เป็นจารีตค่านิยมที่พึงปฏิบัติแล้ว ก็ยังต้องมีคนที่มิ “เหริน” อยู่ในสังคมนั้นด้วย เพื่อที่คนในสังคมจะได้ตระหนักรู้ว่า เพื่อนมนุษย์ก็เป็นมนุษย์เช่นเดียวกับตน จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์เกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม

ถัดมาในยุคจั้นกั๋ว มีลูกศิษย์ของสำนักขงจื้อผู้มีชื่อเสียงอย่างเมิ่งจื่อและสวินจื่อ หน้าที่พัฒนาขยายปรัชญาขงจื่อออกไป โดยสำหรับเมิ่งจื่อนั้นได้จูงเอามนโฑทัศน์ “เหริน” ไปผูกติดกับปรัชญาการเมืองให้แนบแน่นขึ้น ด้วยการนำเสนอรูปลักษณะการปกครองแบบ “หลักธรรมมาภิบาล” (เหรินเจิ้ง 仁政) เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติแก่บรรดาผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมือง โดยเมิ่งจื่อเห็นว่า คั้งเดิมมนุษย์มีความดีอยู่แล้วในตัว สังคมมนุษย์จะเรียบร้อยได้ขึ้นอยู่กับการพัฒนาตัวตน ไม่ว่าจะมิฐานะเป็นราษฎรหรือผู้ปกครอง ก็ต้องรับผิดชอบดูแลตัวตนของตนให้อยู่ใน “ครรลองธรรม” (อี้ 义) ที่ถูกต้อง (ปกรณัม ลิมปนูสรณัม, 2551: 137)

สำหรับสวินจ้อมองว่า มโนทัศน์ “หลี่” หรือจารีตธรรม น่าจะเป็นหัวใจสำคัญของการกำกับปรับเปลี่ยนสังคมบ้านเมืองให้ดีขึ้นได้ เขามองว่าธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปก็ไม่ได้แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานอื่น ๆ ที่มีสัญชาตญาณดิบและความเห็นแก่ตัว แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ก็คือวัฒนธรรม และกลไกสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ก็คือการศึกษาเรียนรู้ ดังนั้นจึงต้องจัดการศึกษาให้แก่ประชากรราษฎรเพื่อกล่อมเกลาสังคมให้เกิดวัฒนธรรมและเข้าใจคุณค่าความสำคัญของจารีตธรรม (ปกรณัม ลิมปนูสรณัม, 2551: 139) กล่าวคือสวินจ้อมองว่า คั้งเดิมธรรมชาติของมนุษย์นั้นแล้วจึงต้องใช้ “หลี่” มาควบคุมสังคมเพื่อความสงบสุข

เมื่อถึงราชวงศ์ฉินปรัชญาขงจื้อไม่ได้รับความนิยมนื่องจากปัญหาทางด้านการเมือง แต่ปรัชญาขงจื้อก็กลับมาได้รับความนิยมนีกครั้งในสมัยราชวงศ์ฮั่น เนื่องจากในสมัยของพระเจ้าฮั่นอู่ตี้ (ครองราชย์ 140-87 ก่อนค.ศ.) ได้ประกาศนโยบายแผ่นดินให้ยกย่องปรัชญาขงจื้อเพียงสำนักเดียว ทำให้ฐานะของปรัชญาขงจื้อได้รับการเชิดชูเสมือนหนึ่งเป็นสถาบันหลักทางปัญญา ปรัชญาสำคัญในสมัยนี้ก็คือ ต่งจิ้งซู ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้เนื้อหาของปรัชญาขงจื้อเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการปกครองบ้านเมือง จนอาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์แห่งความเป็นจีนส่วนหนึ่งก็คือ โลกทัศน์ที่ยังคงตั้งอยู่บนฐานความคิดและความรู้ที่ปรัชญาขงจื้อสมัยฮั่นได้ปลูกสร้างเอาไว้

ปรัชญาขงจื้อในสมัยฮั่นได้ใช้ภูมิปัญญาความรู้ของจีนหลายศาสตร์หลายแขนงเข้าไปผสมผสานกับแนวคิดของปรัชญาขงจื้อเพื่อให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาความรู้ที่ได้ผสมผสานเข้าไป เช่น ภูมิปัญญาโบราณเรื่องหยิน-หยาง (阴阳) ธาตุทั้งห้า (อู่ลิ่ง 五行) เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้โยงกุศโลบายทางการเมืองเข้ากับการวางระบบอธิบายแนวคิดขงจื้อ จนเกิดการสถาปนา “สถาบันแห่งรัฐ” ที่มีความชอบธรรมขึ้นมา ซึ่งมีผลทำให้บ้านเมืองในสมัยฮั่นมีความมั่นคงเสถียรภาพเป็นอย่างมาก

ภูมิปัญญาที่มีผลต่อระบบความสัมพันธ์ทั้งห้าอย่างมากก็คือ ภูมิปัญญาเรื่องหยิน-หยาง (阴阳) เนื่องจากแนวคิดเรื่องนี้เห็นว่าคุณลักษณะฝ่ายหยางมีค่าสูงกว่าคุณลักษณะฝ่ายหยิน ซึ่งนำมาอธิบายต่อไปได้ว่า ผู้ปกครองซึ่งมีศักดิ์เป็นหยางย่อมมีค่ามากกว่าผู้ใต้ปกครองซึ่งมีศักดิ์เป็นหยิน บิดาซึ่งมีศักดิ์เป็นหยางย่อมมีค่ามากกว่าบุตรซึ่งมีศักดิ์เป็นหยิน และสามีซึ่งมีศักดิ์เป็นหยางย่อมมีค่ามากกว่าภรรยาซึ่ง

มีศักดิ์เป็นหยิน นี่ก็คือหลักคิดเรื่อง “หัวใจแห่งสายสัมพันธ์ทั้งสาม” (ซานกั๊ง 三纲) ซึ่งกลายเป็นหลักสำคัญในการประยุกต์ใช้ปรัชญาขงจื๊อในสมัยต่อ ๆ มา

หลักความสัมพันธ์ทั้งห้าจึงเน้นเพียง 3 คู่ความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะจุดหมายหลักของปรัชญาขงจื๊อในยุคนี้ก็เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม ดังนั้นจึงเน้นไปในส่วนของคู่ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะปกครองอีกฝ่าย มิใช่เกี่ยวคู่กันอย่างความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้องหรือเพื่อนกับเพื่อน การสร้างแนวคิดเช่นนี้ก็เพื่อส่งเสริมให้ฐานะของผู้ปกครองมีอำนาจความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น เพื่อความเสถียรภาพทางการเมืองในสมัยนั้น

หลังจากยุคราชวงศ์ฮั่น ปรัชญาขงจื๊อก็เสื่อมบทบาทในสังคมจีนอยู่นานหลายศตวรรษ เนื่องจากตั้งแต่ราชวงศ์ฮั่นล่มสลาย มาจนถึงยุคราชวงศ์สุย-ถัง สังคมจีนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของปรัชญาเต๋าและพุทธศาสนาโดยตลอด ปรัชญาขงจื๊อกลับมามีบทบาทอีกครั้งในสมัยราชวงศ์ซ่งและราชวงศ์หมิง โดยปรัชญาขงจื๊อที่ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่นี้ เกิดจากการสังเคราะห์เอาปรัชญาเต๋าและพุทธศาสนามาปรุงแต่งและเสริมจุดบกพร่องของตน

ในเรื่องระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก็ได้รับการอธิบายใหม่เช่นกัน โดยให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การที่มนุษย์ต้องสัมพันธ์กันไม่ใช่เพียงเพราะเหตุผลทางสังคม หรือเพราะเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของรัฐเท่านั้น และเหตุผลในการประพฤติตามหลักคุณธรรมก็ไม่ใช่เพียงเพราะเห็นแก่ความสงบสุขของสังคมบ้านเมืองเท่านั้น แต่ทั้งหมดเป็นไปตามธรรมชาติของโครงสร้างและคุณภาพแห่งจักรวาล (ปกรณ์ ลิ้มปุ่นสรณ์, 2551: 147)

กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มิได้สัมพันธ์กันในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคมเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับตัวตนของตัวมนุษย์เอง ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป้าหมายของระบบความสัมพันธ์ จากที่ต้องการให้มนุษย์รับผิดชอบต่อกันรอบข้างและสังคมบ้านเมือง ได้เปลี่ยนมาเป็นการเน้นให้มนุษย์รับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นว่า อิทธิพลของปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าต่อคนจีนในยุคศักดินานั้น แม้ในแต่ละช่วงจะมีเป้าหมายแตกต่างกัน แต่โดยภาพรวมแล้ว ปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าก็เป็นเสมือนค่านิยมของชาวจีนในสมัยศักดินา ที่มองว่า ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ตามตำแหน่งในคู่

สัมพันธ์ได้ ก็จะถือเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม และเป็นคนที่สังคมให้ความไว้วางใจ ชื่นชมสรรเสริญ แต่ในทางกลับกันหากไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ก็จะถูกมองว่าเป็นคนไม่ดี เช่น หากบุตรไม่กตัญญูต่อบิดามารดา บุตรนั้นก็จะถูกสังคมประณามว่าเป็นบุตรที่เลว เป็นคนอกตัญญู เป็นต้น

ดังนั้นปรัชญาความสัมพันธ์ทั้งห้าจึงถือเป็นจารีตทางสังคมที่พึงปฏิบัติและเป็นแนวคิดที่นำไปสู่การสร้างระบบชนชั้นและสร้างความชอบธรรมของการปกครองในสมัยศักดินา แนวคิดนี้จึงถูกปลูกฝังและถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานชาวจีนรุ่นสู่รุ่น เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนสถาบันทางสังคมให้คงอยู่และสืบต่อไป

เมื่อราชวงศ์สุดท้ายของยุคศักดินา คือราชวงศ์ชิงล่มสลายลงในปี ค.ศ. 1911 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองของจีนเปลี่ยนไปอย่างมาก จากเดิมที่เพียงแค่เป็นการเปลี่ยนผ่านอำนาจมาสู่ราชวงศ์ใหม่แทนราชวงศ์เดิม ระบอบในการปกครองจึงยังคงเดิม แต่การล้มราชวงศ์ในครั้งนั้น นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนตัวผู้ปกครองแล้ว ยังเป็นการล้มระบอบศักดินา มาสู่การเป็นสังคมประชาธิปไตยในสมัยของซุนยัตเซน และมาสู่การปกครองระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่นำโดยเหมาเจ๋อตงในที่สุด

การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองมาเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ครั้งนี้ ส่งผลต่อรูปแบบของสังคมจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการปฏิวัติครั้งใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนาและประเพณีจีนอย่าง “การปฏิวัติวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นการปฏิวัติที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเชื่อทางศาสนาและปรัชญาต่าง ๆ ที่สำคัญอันเป็น “ราก” ของสังคมจีน

ความเชื่อที่ว่ามนุษย์จะมีความสุขในสังคมอย่างเต็มที่ด้วยการ “ล้มเลิกกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคล ยกเลิกชนชั้น ฐานะและสถาบันทางสังคม รวมถึงความเชื่อทางศาสนา” ถือเป็นอุดมการณ์หลักทางการเมืองของระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่นำโดยเหมาเจ๋อตงได้ยึดเอาอุดมการณ์นี้มาเป็นหลักต่อสังคมจีนเช่นกัน และเพื่อนำประเทศจีน “ก้าวสู่สังคมนิยม” เหมาเจ๋อตงจึงต้องกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งการปฏิวัติก็คือหนึ่งในแนวทางที่เหมาเจ๋อตงเลือกใช้นั่นเอง

การปฏิวัติทางวัฒนธรรม(文化大革命- Cultural Revolution) เหตุการณ์เกิดในช่วงปี ค.ศ. 1966-1976 นำโดยเหมาเจ๋อตง ซึ่งต่อมาการปฏิวัติครั้งนี้ได้ถูกกลุ่มผู้สนับสนุนในนาม “แก๊งสี่คน” (ชื่อ เหวินปวง 四人帮) เข้าควบคุม การปฏิวัติครั้งนี้มีต้นกำเนิดมาจาก เมื่อ ต้นทศวรรษ 1960 ฐานะของ เหมาในพรรคถูกลดบทบาทลง เขาจึงได้เริ่มรุกกลับในปี 1962 เพื่อ “ปกป้องพรรค” จากในสิ่งที่เขาเชื่อ ว่าเป็น การตีตลาดเข้ามาของทุนนิยม และการต่อต้านสังคมนิยมกำลังเป็นภัยต่อประเทศ โดยเหมาเชื่อ ว่าเป็นระบบการให้รางวัลแก่ชาวนาตามแนวทาง “การปรับปรุงและฟื้นฟู” ของเติ้งเสี่ยวผิง เป็นวิธีการที่ ้อ ราชผู้รับสั่งและเป็นการต่อต้านการปฏิวัติซึ่งขัดกับหลักการทางคอมมิวนิสต์

การต่อสู้ทางความคิดภายในพรรคนำไปสู่การกวาดล้างพวกที่ถูกเรียกว่า “ฟักไข่ทุนนิยม” หรือ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดสุดโต่งของเหมา ที่มีจุดประสงค์เพื่อให้จีนเป็นประเทศสังคมนิยมเต็ม ัน ไรซึ่งชนชั้น โดยหลังจากที่เหมาเข้าควบคุมอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในพรรคได้อีกครั้ง ปีค.ศ. 1966 คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ได้ตัดสินใจ ใช้แนวทางการปฏิวัติวัฒนธรรม ที่มี ุจดมุ่งหมายเพื่อ “โค่นล้มพวกลัทธิทุนนิยม และ วิพากษ์ศิลปวัฒนธรรมที่แบ่งแยกชนชั้น ” โดยเริ่มต้น การปฏิวัติจากการรณรงค์ให้ “เรียนรู้จากกองทัพปลดแอก” และปฏิรูปการศึกษาให้เป็นระบบที่เรียกว่า “เซี่ยฟ่ง” (下放) คือให้นักศึกษาออกสู่ชนบททำงานในโรงงาน และคอมมูน

ต่อมาการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นไปอย่างแพร่หลาย ผู้นำ ในสังคมปลุกฝังประชาชนให้ ียึดมั่น ในอุดมการณ์ อย่างเคร่งครัด ใครไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง โดยใช้หน่วยงาน ันับสนุนที่สำคัญ คือ “พวกกองทัพพิทักษ์แดง” (เรดการ์ด) ซึ่งก็คือเยาวชนที่ถูกเลี้ยงดูในระบบคอมมูน โดยระบบคอมมูนนี้ถือเป็นหนึ่งในจุดเริ่มของการปฏิวัติวัฒนธรรม เนื่องจากการเลี้ยงดูภายในคอมมูน ไปได้ปลุกฝังแนวคิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ให้แก่เยาวชน เป็นผลให้ระบบเครือญาติที่เคยเข้มแข็งอ่อนแอ ลง เพราะเยาวชนจีนในระบบคอมมูนเห็นว่าคนทุกคนในสังคมต่างเท่าเทียมกัน ไรซึ่งชนชั้น และมองว่า “พวกทุนนิยมกับพวกอนุรักษ์ศักดินา” เป็นภัยต่อประเทศจึงควรจัดการกับบุคคลเหล่านั้น ถึงแม้คน เหล่านั้นจะเป็นญาติสนิทหรือพ่อแม่ แต่หากไม่ปฏิบัติตามอุดมการณ์ ทำตัวต่อต้านประธานเหมา ก็ควร ถูกลงโทษให้สำนึกผิดด้วยการทารุณหรือแห่ประจาน เป็นต้น

ทั่วประเทศจีน จึงเข้าสู่กาลียุคเมื่อพวกเรดการ์ดกระจาย ตัวไปทั่ว เพื่อ แจกใบปลิว ดิ ดโปสเตอร์ ป้ายคำขวัญ ตั้งเวทีอภิปราย บางส่วนก็บุกเข้าไปในวัด โบสถ์ พิพิธภัณฑสถาน ทำลายวัตถุ โบราณ เภาพางานศิลปะ งานประพันธ์ ช่วงหลังมีการบุกค้นบ้าน โดยเฉพาะพวกผู้ดีเก่า ปัญญาชน ศิลปิน หัวอนุรักษนิยม จะถูกจับแห่ประจาน ทรมาน ซึ่งแม้แต่พระสงฆ์ แม่ชี และนักบวชก็ไม่เว้น พวกที่มีญาติ อยู่ต่างประเทศก็โดนข้อหา “มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ” มีประชาชนหลายคนทนรับเหตุการณ์ เช่นนี้ไม่ได้ก็ฆ่าตัวตาย

ผลจากการปฏิวัติครั้งนี้คือ วัตถุต่าง ๆ ที่แสดงถึง แนวคิดจารีตโบราณ ถูกทำลาย เช่น หนังสื อวรรณกรรม วรรณคดี วัตถุอาราม รูปปั้น งานศิลปะ และ ที่สำคัญคือ ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกัน ภายใน ครอบครัว และชุมชน เพราะไม่สามารถรู้ได้ว่าใครจะเป็นผู้แจ้งให้ทางการ ทราบเกี่ยวกับ การ ละเมิดกฎ ประชาชนจึงหวาดระแวงซึ่งกันและกันเอง แม้แต่คนภายในครอบครัว ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็น การบั่นทอนแนวคิดความสัมพันธ์ทั้งห้าของปรัชญาหยูที่มีลักษณะสนับสนุนชนชั้นและส่งเสริม สถาบันทางสังคม

กรกฎาคม 1973 เหมาวีพากษ์ว่า “ทั้งก็กมินตั้งกับหลินเปียวล้วนแต่เป็นพวกฝึกฝัลัทธิขงจื้อ ” ในมกราคม 1974 นางเจียงชิงพร้อมพวก ก็เริ่มเคลื่อนไหว “วิพากษ์หลินวิจารณ์ขง” (พิหลินฟิงหยุนตั้ง 批林批孔运动) โดยมีเป้าหมายอยู่ที่โจวเินไหหล เนื่องจากโจว เินไหหลเป็นคู่แข่งคนสำคัญทาง การเมืองหลังจากหลินเปียวเสียชีวิต จากจุดนี้สามารถอธิบายได้ว่า เหตุที่ภายในพรรควิพากษ์กันเองแล้ว ถือฝ่ายตรงข้ามกับหมาเจ็ดตุ้งว่าเป็น “พวกฝึกฝัลัทธิขงจื้อ” เพราะแนวคิดของลัทธิขงจื้อมีส่วน ส่งเสริมให้เกิดระบบชนชั้นและสร้างความชอบธรรมให้แก่สถาบันทางสังคม ซึ่งก็มีส่วนเหมือน “พวก ลัทธิทุนนิยม” ที่เน้นการสะสมทรัพย์ส่วนตัว ใครทำมากก็ได้มาก ทำน้อยก็ได้น้อย ทำให้การกระจาย รายได้ไม่เท่าเทียม ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมตามมา

จะเห็นได้ว่าในแง่ทางสังคมทั้ง “พวกฝึกฝัลัทธิขงจื้อ” และ “พวกฝึกฝัลัทธิทุนนิยม” ต่างก็ส่งเสริม ให้เกิดลำดับชั้นของประชาชนในสังคม ซึ่งขัดกับอุดมการณ์ทางการเมืองของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เน้นให้ เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม ยกเลิกชนชั้น โคนล้มสถาบันทางสังคมที่ลัทธิขงจื้อจะให้ความสำคัญ แก่ชนชั้นที่เป็นฝ่ายปกครองมากเกินไป โดยลัทธิคอมมิวนิสต์พยายามเปลี่ยน “สังคมศักดินาขงจื้อ” ให้

กลายเป็นสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่ไร้ซึ่งชนชั้น ด้วยเหตุนี้ในสมัยแห่งการปฏิวัติวัฒนธรรมจึงได้เกิดการวิพากษ์และโจมตีแนวคิดของลัทธิขงจื้อ

ระบบความสัมพันธ์ทั้งห้าซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของระบบชนชั้น ในยุคแห่งการปฏิวัติวัฒนธรรมนี้ จึงถูกโจมตี บั่นทอน ลดค่า และมีได้ผสมรวมกับแนวคิดลัทธิคอมมิวนิสต์แต่อย่างใด หากแต่จะเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกับอุดมการณ์ของการปฏิวัติวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทั้งห้าในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมจึงอ่อนแอลงจากเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น

ต่อมา ในเดือนกันยายน 1976 เหมาเจ๋อตุงถึงแก่อสัญกรรม ถือเป็นกาลสิ้นสุดของยุคการปฏิวัติทางวัฒนธรรม และถือเป็นการสิ้นสุดของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แบบสุดโต่งของเหมา โดยผู้นำจีนคนถัดมาอย่างเติ้งเสี่ยวผิงมีมุมมองในการพัฒนาประเทศคอมมิวนิสต์จีนที่ต่างจากเหมา ความเป็นคอมมิวนิสต์อย่างสุดโต่งของเติ้งมีความเบาบางกว่าเหมาเป็นอย่างมาก สังคมจีนจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ความสุดโต่งทางแนวคิดลัทธิคอมมิวนิสต์บรรเทาลง เนื่องจากเติ้งเสี่ยวผิงเริ่มปรับท่าทีให้มีความยืดหยุ่นทางสังคมมากขึ้น ทำให้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และความคิดความเชื่อดั้งเดิมที่ถูกปิดกั้นได้รับการกล่าวถึงมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่ห้ามไม่ให้กล่าวถึงเลยในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม

พรรคคอมมิวนิสต์จีนสมัยเติ้งไม่ได้ขีดเส้นแบ่งตนเองกับวัฒนธรรมและความคิด โบราณออกจากกันอย่างชัดเจนเหมือนกับสมัยเหมา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนที่เคยหวาดระแวงซึ่งกันและกัน เริ่มผ่อนคลายมากยิ่งขึ้น ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวเริ่มได้รับการฟื้นฟู และเนื่องจากจากการปิดกั้นทางวัฒนธรรมและความเชื่อในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนเกิดความโหยหาทางจิตวิญญาณ จนหันไปหาลัทธิศาสนาใหม่ ๆ อาทิ ลัทธิฟ้าหลุนกง เป็นต้น ทำให้ผู้นำจีนคนต่อมาอย่างเจียงเจ๋อหมินและหูจิ่นเทา จำต้องปรับปรุงนโยบายด้านวัฒนธรรมและความเชื่อ โดยใช้การรื้อฟื้นหลักความเชื่อ โบราณบางส่วนที่พรรคคอมมิวนิสต์ในปัจจุบันมองว่า สอดคล้องกับอุดมคติสังคมนิยม เช่น คำสอนของลัทธิเต๋า คำสอนของลัทธิขงจื้อ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนจีนได้มีวัฒนธรรมและความเชื่อที่เป็นมรดกอย่างแท้จริงเอาไว้ยึดเหนี่ยว

อิทธิพลคำสอนเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าของขงจื้อที่ถูกโจมตีและลดค่าในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมนั้น ได้ถูกผู้นำจีนในการเมืองสมัยใหม่มองว่า เป็นสิ่งที่จะช่วย สร้างความปรองดองในสังคมจีน ไม่ให้

คนจีนมีความเห็นแก่ตัวจนเกินไปกับสิ่งที่สอดแทรกเข้ามาจากวัฒนธรรมตะวันตก ดังนั้นการปฏิเสธอดีตของจีนด้านวรรณกรรม ปรัชญาและศิลปะ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เกิดการณ์หมุนกลับนับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เมื่อพรรคและประชาชนพยายามค้นหาตัวตนของตัวเองอีกครั้ง

ปัจจุบันนี้ จีนถือว่าลัทธิขงจื้อคือวัฒนธรรมสายหลักของตน โดยยึดปฏิบัติตามหลักการลัทธิขงจื้อในลักษณะที่เหมาะสมกับสภาวะสังคมของตนเองซึ่งอาจมีการพัฒนาหรือดัดแปลงหลักการไปบ้างบางส่วน แต่ก็ถือว่าเป็นหลักการที่มีรากฐานมาจากคำสอนลัทธิขงจื้อ ที่เน้นยึดมั่นในความมีคุณธรรม โดยเฉพาะความผูกพันอย่างเหนียวแน่นในครอบครัว เป็นต้น

ดังนั้น แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าหลังการปฏิวัติวัฒนธรรมจึงหวนกลับมามีบทบาทอยู่ในสังคมจีนอีกครั้ง เนื่องจากการสิ้นสุดความสุดโต่งในอุดมคติทางการเมืองของลัทธิคอมมิวนิสต์และเพื่อวัตถุประสงค์ของผู้นำการเมืองจีนสมัยใหม่ดังที่กล่าวไปข้างต้น

สรุปและอภิปรายผล

ผลที่ได้จากการศึกษาแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าของขงจื้อทั้งก่อนและหลังสมัยปฏิวัติวัฒนธรรม พบว่านอกจากขงจื้อจะได้จัดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้เป็นคู่ของความสัมพันธ์ 5 ประเภท ซึ่งประกอบไปด้วย ความสัมพันธ์ ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง ความสัมพันธ์ ระหว่างบิดากับบุตร ความสัมพันธ์ ระหว่างสามีกับภรรยา ความสัมพันธ์ ระหว่างพี่กับน้อง และความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ขงจื้อยังได้จัดหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อคู่ความสัมพันธ์นั้น ๆ อีกด้วย ซึ่งหลักปฏิบัติที่ว่านี้ต้องปฏิบัติตาม “หลักจารีตธรรม” หรือ “หลี่” ซึ่งก็คือ จารีตประเพณี พิธีกรรมในสังคม รวมถึงเป็นแบบแผนปฏิบัติที่เหมาะสม ที่เป็นมาตรฐานทางสังคม โดยที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติ “หลี่” อย่างมี “เหริน”(มนุษยธรรม) ซึ่งก็คือการกระทำออกมาจากจิตใจที่มีความเคารพ จริงใจ และจริงจัง ไม่ใช่เพียงทำตามรายละเอียดพิธีกรรม ดังนั้นอาจถือได้ว่า “หลี่” และ “เหริน” เป็นหลักสำคัญในการกำหนดคุณค่าของการปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับแนวคิดความสัมพันธ์ทั้งห้า

ในช่วงที่ขงจื้อยังมีชีวิตอยู่ เป้าหมายหลักของแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้าก็คือ เพื่อสร้างความสงบสุขในสังคม เพราะบ้านเมืองในขณะนั้นมีความขัดแย้งวุ่นวายและเกิดการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในหมู่ผู้ปกครอง เมื่อถึงราชวงศ์ฮั่น แนวคิดความสัมพันธ์ทั้งห้าก็ได้ผสานรวมกับภูมิปัญญาเรื่องหยิน-หยาง จนเกิดเป็นหลัก “หัวใจแห่งสายสัมพันธ์ทั้งสาม” (ซานกั๋ง) ขึ้นมา เพื่อใช้ส่งเสริมฐานะของผู้ปกครองและเพื่อความเสถียรภาพของสถาบันทางการเมือง ซึ่งเป็นการตอกย้ำถึงชนชั้นและสถาบันทางสังคมมากยิ่งขึ้น การสนับสนุนชนชั้นและสถาบันทางสังคมเพื่อความมั่นคงตามหลักความสัมพันธ์ทั้งห้านี้ ขัดกับอุดมการณ์ทางการเมืองของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่ต้องการให้สังคมสงบสุขด้วยการสร้างความเท่าเทียมทางชนชั้นและ โคนล้มสถาบันทางสังคม ลัทธิคอมมิวนิสต์เห็นว่า “ระบบชนชั้น” เป็นสิ่งที่ทำให้ประเทศคอมมิวนิสต์ล่มจม เสมือนกับภัยจาก “ลัทธิทุนนิยม” ดังนั้นจึงต้องใช้การปฏิวัติเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมให้ดำเนินตามวิถีทางแบบคอมมิวนิสต์ สำหรับการพัฒนาทางความคิดให้เป็นสังคมนิยม จึงต้องใช้การปฏิวัติที่เรียกว่า “การปฏิวัติทางวัฒนธรรม” มาเป็นเครื่องมือในการช่วยล้มล้าง “แนวความคิดเก่า ๆ” ที่สนับสนุนการก่อตัวของระบบชนชั้นอย่างแนวคิดความสัมพันธ์ทั้งห้า แนวคิดนี้ในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมจึงได้ถูกโจมตีและลดค่าไปอย่างมาก

การสิ้นสุดยุคแห่งการปฏิวัติวัฒนธรรม เป็นผลมาจากการก่อตัวของเหมาเจ๋อตง ได้นำแนวคิดคอมมิวนิสต์แบบสุดโต่งจากไปด้วย ทำให้เกิดการขึ้นหุ่นทางความคิดภายในสังคมจีนมากขึ้น โดยทั้งพรรคคอมมิวนิสต์และประชาชนจีนต่างก็มีความต้องการที่จะแสวงหา “รากเดิม” ของตนเองเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ ทำให้ความเคลือบแคลงและหวาดระแวงระหว่างประชาชนที่มีต่อกันในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมจางหายไป ความสัมพันธ์เครือญาติจึงเริ่มกลับมามีบทบาทอีกครั้ง จากที่เน้นเพียงให้มีความสัมพันธ์กันเพื่อประโยชน์ของพรรคและความเป็นสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ของประเทศ นับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ชาวจีนเริ่มมีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและสังคมมากขึ้น ระบบความสัมพันธ์ทั้งห้าของขงจื้อหลังสิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรมจึงได้หวนกลับมามีอิทธิพลในสังคมจีนอีกครั้ง เพื่อช่วยสร้างความปรองดอง และความเข้มแข็ง ให้แก่สังคมจีน สมัยใหม่ ไม่ให้ประชาชนจีนมีความเป็นปัจเจกบุคคลมากเกินไปกับสิ่งที่วัฒนธรรมตะวันตกสอดแทรกเข้ามายังสังคมจีน

บรรณานุกรม

- ทวีป วรดิถก. (2543). *กวีนิพนธ์ หลู่ซัน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธนู แก้วโอภา. (2536). *ปรัชญาเอก-เอเชีย*. กรุงเทพฯ: ลอจิก.
- ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์. (2551). “ปรัชญาขงจื้อในบริบททางสังคมที่แปรเปลี่ยน.” ใน *ธรรมะขงจื้อ : สอนคนให้เป็นคน*, 128-168. กรุงเทพฯ: ไบบัว
- เฟิง อิ่น หลัน. (2544). *ปรัชญาจีนจากขงจื้อถึงเหมาเจ๋อตุง*. แปลโดย ศ.สุวรรณ. กรุงเทพฯ: พิราบ.
- พาย, ลูเซียน ดับเบิ้ลยู. (2547). *จีนสามยุค*. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลโดย คณิน บุญสุวรรณ. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พิน ดอกบัว. (2549). *ปวงปรัชญาจีน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- มิตเตอร์, รานา. (2554). *จีนสมัยใหม่ : ความรู้ฉบับพกพา*. แปลจาก *Modern China : A Very Short Introduction*. แปลโดย กิตติพงษ์ สนธิสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์.
- สันติ ตั้งรพีพากร. (2544). *จีน...ผู้ไม่มีวันแพ้*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สิรินทร์ พัทธโนทัย. (2551). *มุกมังกร*. แปลจาก *The Dragon's Pearl*. แปลโดย นุชนาฏ เนตรประเสริฐศรี. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- สุวรรณ สภาอานันท์. (2543). *กระแสดารปรัชญาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจ และจารีต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หลี่ ฉาง จื่อ. (2537). *เจาะประวัติขงจื้อ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. แปลโดย สติน วิภาวสุ. กรุงเทพฯ: สมาพันธ์.
- หลี่ อวี๋ ชิว. (2548). *คัมภีร์คุณธรรมเยาวชน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. แปลโดย สารสิน วีระผล. กรุงเทพฯ: วิถีเรียนรู้.
- เหมา เจ๋อ ตุง. (2523). *นิพนธ์ปรัชญา 4 เรื่อง ของ ประธานเหมาเจ๋อตุง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. แปลโดย สำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศปักกิ่ง. กรุงเทพฯ: ราษฎร์ดำเนิน.
- อเดลิน เหยียน หม่า. (2553). *เฝ้าต้นไม้รอกระต่าย*. แปลจาก *Watching the Tree*. แปลโดย นุชนาฏ เนตรประเสริฐศรี. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- อมร ทองสุก, ผู้แปล. (2549). *คัมภีร์หลุนอวี่ : คัมภีร์แห่งแดนมังกร*. ปทุมธานี: ชุณหวัตร.